

**Гензьора Т.М.
Грабовська С.Л.
Уманський державний педагогічний університет
Імені Павла Тичини**

Перспективи включення екологічної складової в наукову картину світу

Сучасний етап розвитку взаємин в системі “людина-природа-суспільство” багатьма вченими визначається як етап загострення глобальних протиріч. Саме тому на початку III тисячоліття чітко окреслилися три нові тенденції у розвитку людини і природи: 1) створення загального глобального інформаційного простору; 2) інтерес громадян різних країн до прогнозування спільного майбутнього для жителів Землі (концепція стійкого розвитку); 3) формування нової спільної цінності людства – збереження екологічної якості середовища життя. Одним з пріоритетних напрямів у вирішенні проблеми збереження природних ресурсів є освіта населення в галузі навколишнього середовища, екологічне виховання всього населення, особливо підростаючого покоління. Екологічна освіта і виховання справедливо вважаються одними з найпотужніших важелів повороту людства від руйнівного споживацького способу життєдіяльності до конструктивного, бережливо-відновлювального. Екологічна освіта і виховання повинні орієнтуватись на активну взаємодію людини з природою, побудовану на науковій основі, на оцінюванні людини як частини природи. Екологічні знання, доповнені ціннісними орієнтаціями, повинні стати основою екологічної культури і екологічного мислення. Вони мають сприяти усвідомленню цінностей, допомагати вирішенню комплексних екологічних проблем, що стоять перед людством, забезпечити комфортність його проживання у майбутнього, зберегти та примножити унікальну різноманітність всієї біоти.

Інтенсивний розвиток екологічної освіти стає найактуальнішою проблемою всіх цивілізованих країн і розглядається як один із засобів подолання глобальної екологічної кризи, оптимізації взаємодії людини і

природи. Ось чому зараз перед учителями та викладачами стоїть завдання екологічної освіти і виховання молоді.

Оптимізація взаємовідносин суспільства і природи, вироблення вмінь активно цілеспрямовано впливати на природне середовище не можливі без відповідних екологічних знань. Тому саме на сучасному етапі розвитку людства екологічна освіта і виховання визначають сутність держави і є однією із важливих складових екологічно-безпечного розвитку всього суспільства.

Актуальність відповідного напрямку педагогічної науки і практики підтверджена міжнародними і державними документами, перш за все - Конституцією України, Державною національною програмою “Освіта” [1], Указом Президента України “Про Національну програму “Діти України”, постановою Верховної Ради України від 5 березня 1998 р. №188/98-ВР, в якій затверджено, що створення системи екологічної освіти й виховання є одним із пріоритетів державної політики України в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки. Альтернативним напрямом забезпечення екологічно-безпечного розвитку всього суспільства є розвиток взаємодоповнюючих складових розвитку людства - це економічна (подальший гармонійний розвиток виробництва, продуктивних сил суспільства); соціальна (неухильне підвищення добробуту народів, вирівнювання рівнів їх життя — внутрішніх і зовнішніх, неухильне поліпшення соціальних умов та стандартів) та екологічна складова (збереження і поліпшення природного середовища);

Всесвітня конференція глав держав і урядів усіх країн у Йоганнесбурзі в 2002 р. підвела підсумок розвитку людства за останнє десятиріччя і констатувала, що нічого у світі на краще не змінюється, що гострих глобальних екологічних і соціальних проблем розв’язати не вдалося і що надалі немає іншого шляху для вирішення цих проблем, як розвиток основних складових розвитку людства. Не можна реалізувати жодну з трьох складових розвитку ізольовано, одну за рахунок інших. Вони органічно взаємопов’язані та взаємообумовлені і тільки в цій єдності складають гармонійний розвиток

людства. Разом з тим треба зауважити, що в цій єдності ключовою ланкою є екологічна складова тому, що без збереження природи, середовища проживання людей, всі інші втрачають сенс. Оперуючи сполученням слів «екологічна освіта», «екологічне виховання», «екологічна свідомість», слід усвідомлювати, що окремої «екологічної» свідомості не існує, а в загальній людській свідомості присутня «екологічна складова». Класична екологія – наука, що розкриває взаємопов’язаність і всепов’язаність різних явищ у природі. Отже, й екологічна складова – це та частина свідомого в кожному індивідуумі, яка відбиває рівень, глибину сприйняття взаємозв’язків, і в першу чергу – причинно-наслідкових залежностей цих зв’язків. Екологічну складову можна розглядати, як компонент екологічного виховання в цілому тому, що вона, як і НКС визначає пізнання законів природи, формування свідомості в поведінці людини в біосфері, усвідомлення найвищої цінності життя, формування наукового світогляду.

Головною метою уведення екологічної складової в НКС є: оволодіння науковими знаннями про доквілля, складні взаємозв’язки в природі, що склалися протягом тривалого історичного розвитку; формування знань і вмій дослідницького характеру, спрямованих на розвиток інтелекту, творчої і ділової активності; розуміння сучасних проблем навколишнього середовища й усвідомлення їх актуальності для себе, рідного краю і всього людства; засвоєння народних традицій у взаємовідносинах людини з природою; формування екологічної свідомості та культури особистості, усвідомлення себе частиною природи. [2]. Екологічна складова ґрунтується на методологічних засадах: по-перше, світ матеріальний і становить складну систему взаємозв’язаних і взаємообумовлених елементів; по-друге, суспільство – результат еволюції матерії, тому природа і суспільство характеризуються взаємозв’язком і відмінністю; по-третє, коеволюція – специфічний вид розвитку, що визначається об’єктивними і суб’єктивними передумовами; по-четверте, незворотні біосферні зміни, небезпечні для суспільства, визначаються непродуманими антропогенними впливами на природне середовище.

Природничо-наукові дисципліни здавна вважають провідними у формуванні НКС, в тому числі, на сьогодні, і екологічна складова. Кожна з цих дисциплін містить у собі певний принцип пояснення навколишнього середовища, його внутрішніх законів, виходячи з свого предметного уявлення про природу та її екологічного стану..

Базовими навчальними планами вищих педагогічних закладів освіти передбачено вивчення курсу «Основи екології» на всіх факультетах. У перспективі передбачається екологізація всіх навчальних предметів. Нині, як стверджують фахівці, основне навантаження з подання екологічного матеріалу поки що лягає на біологію, географію, природознавство, хімію. Біологічні дисципліни несуть досить велике дидактичне навантаження у розкритті глобальних екологічних проблем і мають широкі можливості щодо екологічного виховання молоді. Вивчення біологічних дисциплін передбачає формування цілісного уявлення про природничо-наукову картину світу, роль і місце людини в довкіллі, її моральну відповідальність за збереження природи й цивілізації в цілому. Крім того, екологічні знання подаються відособлено від інших, недостатньо використовуються міжпредметні зв'язки. На нашу думку екологічну складову потрібно включити в процес викладання всіх дисциплін. Потрібна інтеграція всіх навчальних предметів. У кожному з них закладено свій екологічний потенціал. Виявити його і змусити працювати – завдання викладачів усіх дисциплін. “Усеприсутність екологічних аспектів практично в усіх дисциплінах, що викладаються в школі і вузі, – зазначає М.Кисельов, – хоча дещо й утруднює “дидактичну орієнтацію” на екологічну освіту, зате є доброю передумовою для об’єднання раніше розрізнених зусиль педагогів - предметників з метою ефективнішого формування цілісного матеріалістичного світогляду та екологічної культури вихованців” [3].

Екологічна парадигма задає нові базові ідеї сучасній освіті, які мають бути трансльовані педагогікою в освітню практику: ідеї діалогу, співпраці, співтворчості, колективної дії, поваги до особистості, необхідності розуміння точки зору інших тощо. За допомогою екологічної складової має бути

визначене нове розуміння сенсу життя людини, знання напрямів майбутнього розвитку і єднання дій, спрямованих на створення кращого майбутнього для людства.

У зв'язку з цим потрібно провести інвентаризацію педагогічного інструментарію, за допомогою якого окреслене завдання може бути максимально ефективно виконано, знайти провідні засоби й методи, завдяки реалізації яких можуть бути адекватно сприйняті ідеї. Завдання концептуального обґрунтування цілей, завдань і функцій освітнього процесу вимагає нагального вирішення.

Як орієнтири реалізації введення екологічної складової пропонуються наступні ідеї: подолання панування раціонально-технократичного образу світу; утвердження глибоких життєвих цінностей, відповідних коеволюційній соціоприродній стратегії з використанням культурно-історичного досвіду свого народу та на основі взаємодоповнювання інтуїтивно-цілісної і розсудливої орієнтації пізнавального процесу; реалізація особисто орієнтованого підходу в освіті, заснованого на виявленні індивідуальних особливостей особистості як суб'єкта пізнання, і забезпечення діяльності, що створює умови для розвитку і саморозвитку особистості.

Отже, введення екологічної складової у формування НКС повинна здійснюватись під час вивчення природничих дисциплін та повинна стати одним із головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

Література

1. Постанова Кабінету Міністрів України “Про Державну національну програму "Освіта" (Україна XXI століття) № 896 К., 1993.
2. «Про концепцію екологічної освіти в Україні». Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, № 7, квітень, 2002 .
3. Киселёв Н.Н. Мировоззрение и экология. – К., 1990. – 130 с.